

REPTES PER A LA PLANIFICACIÓ I LA GESTIÓ DELS RECURSOS FORESTALS A CATALUNYA

ESTER BLANCO; JOSÉ ANTONIO BONET
CENTRE TECNOLÒGIC FORESTAL DE CATALUNYA
ester.blanco@ctfc.es

Resum

L'anàlisi històrica de la superfície forestal a Catalunya ens assenyalava un creixement constant tant pel que fa al nombre d'hectàrees com a la biomassa acumulada al bosc. Aquest creixement va unit paradoxalment a un increment de la demanda de fusta però també a un descens dels aprofitaments forestals a Catalunya. La comunicació analitza l'estructura i les principals dades del sector forestal, els problemes i les limitacions a la rendibilitat dels boscos, i les noves demandes en un context de mercat global, i proposa alternatives per a dinamitzar i fomentar l'activitat forestal a Catalunya.

1. Catalunya, un país forestal

Al llarg de la història, les persones han anat transformant i modelant el territori segons les seves necessitats. Aquest fet no ha estat una excepció a la conca mediterrània on, a banda de factors com el clima i l'orografia, el pas del foc, l'explotació forestal, la pastura i la transformació en conreus, han anat conformant un paisatge modelat i domesticat pel temps i les societats (Camprodon *et al.*, 1994). Les circumstàncies històriques i l'evolució d'aquestes necessitats han anat produint canvis en la dinàmica de les superfícies agrícoles vs. superfícies forestals.

Taula 1. Evolució de diferents indicadors forestals d'acord amb els inventaris forestals nacionals (IFN)

	Superfície forestal arbrada (ha)	Existències (m ³ /ha)	Creixement (m ³ /ha/any)	FCC*
1r IFN (any 1969)	1.164.200	45	2,6	0,33
2n IFN (any 1990)	1.265.211	63	3,1	0,64
3r IFN (any 2006)	1.533.207	77	4,0	0,65

* FCC: Fracció de cabuda coberta: projecció sobre el sòl del sumatori de les superfícies de les capçades dels arbres (valor entre 0-1).

Font: Direcció General per a la Biodiversitat, Ministeri de Medi Ambient.

En general, es considera terreny o superfície forestal tot allò que no és agrícola, ni urbà, ni xarxa viària (Ibáñez, 2004). A Catalunya, hi ha una superfície forestal de quasi dos milions d'hectàrees (un 61 % de la superfície total), de la qual més de la meitat correspon a superfície forestal arbrada. La resta són conreus (34,5 %), zones urbanitzades (4 %) i aigües continentals (0,5 %) (Ibáñez, 2004). Els inventaris forestals que s'efectuen al llarg del temps són l'eina fonamental per a calibrar l'estat de les masses forestals. La taula 1 ens mostra els principals indicadors de l'evolució dels boscos catalans al llarg dels últims quaranta anys.

La superfície arbrada ha augmentat els últims quaranta anys un 32 %, i s'ha constatat addicionalment una quantitat més gran de fusta per hectàrea i més continuïtat de la massa arbòria. Aquesta tendència és general a tots els països desenvolupats, de la mateixa manera que l'increment de les existències i el creixement dels boscos.

Pel que fa als règims de propietat, el 77 % de la superfície de bosc a Catalunya és de titularitat privada, i la superfície mitjana d'aquestes finques és de 20 ha (Vayreda, 2004). El 23 % restant correspon a forests públiques (declarades d'utilitat pública o bé terrenys comuns) de titularitat municipal (propietat d'administracions locals ja siguin ajuntaments o entitats municipals descentralitzades) o bé propietat de la Generalitat de Catalunya (anteriorment havien estat propietat de l'Estat espanyol). La Generalitat és propietària, avui, de prop de 100.000 ha.

L'evolució de la superfície ordenada mostra una tendència a l'alça. Any rere any augmenta, ja sigui pública com privada. En aquest sentit, pel que fa a la propietat privada, des del període 1991-2005, el nombre de plans tècnics de gestió i millora forestal i de plans simples de gestió forestal ha anat augmentant, i s'ha situat al voltant dels tres mil plans, la qual cosa representa una superfície forestal ordenada de més de 390.000 ha (un 26 % del total forestal privat). Sovint, la gestió que es practica a les finques privades respon a un tipus d'estructura semiregular o *falsament* irregular, on la propietat periòdicament (segons

la rotació) extreu els arbres a partir d'un diàmetre comercial, segons les fluctuacions del mercat.

No obstant això, i malgrat que l'estimació de la demanda de fusta de Catalunya ascendeix a 3.500.000 m³, l'aprovisionament provinent dels boscos catalans no arriba a un milió de metres cúbics, i s'aprofita aproximadament un 30 % del creixement dels boscos, fet que provoca un increment de la quantitat de fusta al bosc, que s'identifica com una de les causes principals d'incendis (Vayreda, 2004).

Aquesta paradoxa aparent s'explica pel descens del preu real de la fusta, que ha anat disminuint a un ritme de poc més del 5 % anual, principalment en productes de poc valor afegit (trituració o palet), que són els que essencialment es produeixen a Catalunya. De fet, els únics productes que han augmentat de preu són productes anomenats *secundaris*, com la tòfona, els pinyons o els bolets (Vayreda, 2004).

2. Nous paradigmes i nous reptes a afrontar

El primer Pla General de Política Forestal atribuïa als boscos una triple funció: productiva, ambiental i social. Malgrat la importància territorial del sector forestal (el 61 % del territori), el pes econòmic d'aquest sector només representa l'1,3 % del que mou el sector de l'agricultura i la ramaderia anualment (Vayreda, 2004). El descens de la importància de la funció productiva va aparellada al reconeixement més gran de les funcions ambientals (regulació del cicle hídric, fixació de carboni, etc.) i a la demanda social més elevada dels boscos (lleure, paisatge, etc.). No obstant això, l'increment del valor d'aquests atributs no va acompanyat d'un augment del valor percebut pel propietari, atesa la manca d'existència d'un mercat per a aquestes externalitats.

Sent un país forestal amb una gran riquesa, varietat de productes i serveis a oferir, avui, entrats ja al segle XXI, encara no hem estat capaços de rendibilitzar tota aquesta herència de béns tangibles i externalitats. Aquesta és una reflexió que sovint els mateixos professionals del sector es fan sense poder atribuir amb èxit aquest efecte a una causa en concret. Probablement, deriva d'un conjunt de factors que han propiciat aquest estat precari del sector, lligat a un context de globalització i competitivitat dels mercats. El bosc no és un mal negoci. El problema és que encara no s'han sabut *explotar* prou bé, en sentit genèric i des del punt de vista econòmic, ambiental i social, les funcions i els serveis del medi forestal. El repte, doncs, recau a endegar idees i fórmules noves, incentius i atractius que recuperin aquesta tendència negativa i que revalorin els productes i els mercats.

2.1. Planificació no és sinònim de gestió

Tot i que el nombre d'hectàrees planificades tant en finques públiques com privades any rere any augmenta a través de la redacció ja sigui de plans tècnics o bé de projectes d'ordenació, l'existència i la vigència d'aquests instruments de planejament forestal no garanteix de *per se* la gestió al bosc. El cert és que disposar d'un document tècnic que estableixi les

pautes a seguir a mitjà termini per a garantir un aprofitament sostenible dels recursos forestals és imprescindible, i, tot i ser condició necessària, malauradament no és suficient. Tot i l'augment de la superfície ordenada, gran part dels boscos catalans responen a un tipus d'estructura desequilibrada i força descapitalitzada, caracteritzada per l'escassa rendibilitat, la manca d'inversió i l'abandó en molt casos de la gestió forestal.

La manca de figures de planificació intermèdies entre el Pla General de Política Forestal (pla estratègic generalista) i els plans tècnics de gestió i millora forestal (plans de finca), dificulta la realització d'iniciatives, com poden ser l'agrupació de l'oferta de productes tot frenant possibilitats de comercialització conjunta, entre d'altres. La Llei de monts estatal intenta resoldre aquesta mancança creant els plans d'ordenació de recursos forestals (PORF), definits com a instruments de planificació d'àmbit comarcal integrats en el marc de l'ordenació territorial.

2.2. En un mercat globalitzat

La globalització és un dels fets econòmics més evidents observats les últimes dècades. Els seus efectes comporten, entre d'altres, deslocalitzacions d'empreses per a buscar millors economies d'escala i una emergència de nous països en l'ordre mundial. Davant aquest escenari, les estratègies empresarials dels països desenvolupats es basen a impulsar polítiques de R+D que permetin oferir productes innovadors als mercats i a intentar adaptar els sistemes productius, amb un millor control de les despeses.

El sector forestal no és immune a aquesta tendència i s'està veient que la gestió i el mercat tradicional dels productes forestals s'enfonsa econòmicament, de manera que fa més important que mai buscar alternatives als nostres boscos, i innovar en la recerca de nous productes.

3. Alternatives estratègiques per a fomentar l'activitat forestal a Catalunya

Cal buscar fórmules per a dinamitzar i gestionar l'espai forestal que facin possible la viabilitat econòmica de l'activitat forestal. Les opcions podrien estar al voltant de quatre grans eixos:

a) Planificació. Els plans d'ordenació de recursos forestals (PORF), que s'hauran de desenvolupar durant els anys vinents, són una eina de planificació que pot ajudar a cobrir el buit existent entre la planificació estratègica i la planificació a escala de finca. És necessari implementar-los a una escala (vegueria) que permeti impulsar polítiques adaptades al territori (concentració de productes, aprofitaments a escala estratègica, etc.) i dotar-los econòmicament amb un horitzó temporal suficient. La figura dels contractes globals d'explotació (CGE), com a acord de col·laboració entre l'Administració i el titular d'una explotació agrària que incentivi les funcions econòmiques, mediambientals i socials, ha d'incorporar necessàriament el vector forestal i esdevenir un autèntic contracte territorial de país. De fet,

l'avantprojecte de la Llei per al desenvolupament sostenible del medi rural, ja parla de la figura del contracte territorial com l'instrument que estableix el conjunt de compromisos a subscriure entre les administracions públiques i els titulars d'explotacions agrícoles, ramaderes o forestals que orientin i incentivin la seva activitat en benefici d'un desenvolupament sostenible del medi rural.

b) Gestió. L'increment dels costos d'explotació i la competència global amb mercats on les despeses d'explotació són clarament inferiors, obliga a seguir una estratègia empresarial de reducció de despeses. Ateses les dificultats evidents de mecanització del territori forestal català, la solució hauria de ser la redefinició dels models silvícoles, és a dir reduir el nombre d'actuacions al llarg del torn i incrementar el volum de fusta extreta en cada intervenció. Cal, doncs, adaptar els models silvícoles centreeuropeus a les circumstàncies del bosc mediterrani, i redactar directrius de gestió per a les diferents tipologies de boscos catalans.

c) Internalització d'externalitats. La societat experimenta un consum creixent d'externalitats (fixació de carboni, paisatge, lleure, etc.) que no es reflecteixen en l'increment del valor del bosc en no existir mercat per a aquests productes. A la coneguda fórmula d'aplicació de taxes ambientals (ecotaxes), reclamada justament pels propietaris forestals, s'han d'afegir fórmules imaginatives que permetin aprofitar els valors intrínsecs d'aquestes externalitats per tal de generar oportunitats de negoci al seu voltant. L'agroturisme, els esports d'aventura o l'establiment de rutes guiades per a la recollida de bolets són exemples clari-vidents d'intents d'internalitzar aquestes externalitats.

d) Innovació. Addicionalment a la política de reducció de despeses, la segona alternativa empresarial per a operar en un mercat global es basa en la innovació. El sector forestal ha de buscar nous productes i noves fórmules per a aconseguir-ho. Quin sentit tindria, doncs, no aprofitar el recurs disponible que hi ha a casa nostra? Què sabem de les propietats de base de la fusta del país? Com podem ser capaços d'incloure aquest material i promoure'l en l'aplicació per a la construcció, per exemple, si no sabem com es comporta i quines garanties de resistència té? A Europa, durant els darrers anys, la política d'incentius de consum d'energies renovables també ha comportat una oportunitat de negoci per a un gran nombre d'empreses de transformació i de petits productors d'energia a partir de la biomassa forestal (Rovira i Tusell, 2007). L'impuls, doncs, d'instruments com l'associacionisme forestal o el cooperativisme i la recerca de nous productes industrials serien algunes de les mesures a prioritzar.

Bibliografia

CAMPRODON, J.; CAROL, R.; FONT, B. (1994), *La gestió del bosc*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.

IBÁÑEZ, J. J. (2004), «Les dades bàsiques dels boscos a Catalunya». A: *Els boscos de Catalunya: Estructura, dinàmica i funcionament*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient i Habitatge.

ROVIRA, J.; TUSELL, J. M. (2007), «La situació del mercat de la fusta a Catalunya. Una perspectiva de conjunt», *Catalunya Forestal*, núm. 83, p. 16-20.

VAYREDA, J. (2004), «Gestió forestal». A: *Els boscos de Catalunya: Estructura, dinàmica i funcionament*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient i Habitatge.